

OTS-IZENEZ OHARMEN ZONBAIT

Euskaldunak dio oilarrak kantatzen duela : *kukuruku*,
Kastillanoak : *kokoriko*,
Anglesak : *kokeduldedu*

Otsatik hitza moldatzeko eihera edo errota, ez ote da beraz berdina gizon guzitan?.

Segur, gizon guziak, berdintsuak gira aho-beharriz. Bainan otsen beharritik-ahoratzeko eihera dugu desberdina. Zonbat mintzaira eta hainbertze eihera berezi.

Sakonki mintzo dira beraz antropologoak, diotelarik mintzaira dela gizonaren zati bat, eta mintzaira galaraztaleak direla, gizon zauritzale batzu.

Horiek hola, ikert dezaguñ nolakoak diren gure jokaerak, ots-izenen moldatzeko, bai letraren, bai musikaren eta bai ere mogimenduaren aldetik.

Mogimendua dela-ta

Hitz beraz, batzuetan, euskarak, aditzerat ematen du, ez bakarrik otsa, bainan ere, otsa nola eginaren mogimendua. Adibidez:

Hilibili-halabala

Hilimili-klik,

Zirruntz-zarruntz (Hau da sega xorroxtekoa).

Musika dela-ta

— Batzuetan, ots-izenek ez dute adiarazten kanpoko otsik, beren barneko hitzen otsa baizik. Adibidez:

Kiskun-kaskun,

Erran-merran,

Tantiruri-elgar iduri.

— Badira ere bere barnean sortu otsak, gizonak kanporat aurtikitzen dituenak. Adibidez:

Jaufi-jaufa,

Ai-ai-ai

Eheup.

Musika eta letra direla-ta**Bokalak**

Bokalak dira borts: A - E - I - O - U.

— **O**, gutixago aurkitzen da eta, ez da usuenik, **U** ren aldakuntza bat baizik. Adibidez:

Bilbili-bonbolo,

Kilin-kolon (kilin-kulun),

Tontolon (tuntulun).

— **E**, arras guti aurkitzen da. Iduri luke holako otsik gure beharriak ez duela entzuten. Huna ots-izen horietarik zorbait:

*Mee,
Herrest-terrest,
Lale-lilelo.*

— **U** letraren doinua da gure beharientzat halako doinu pisu, larri, itsusi bat. Adibidez:

*Tun-tun,
Tzur-tzur,
Zurrunga,
Uhuria,
Purrut.*

— **I** Batzuetan **I** (**J** edo **Y** bezala ahozkatua) adiarazten da hitz baten aurrean, hitz haren hastapena delarik **A**, **E**, **O** edo **U**. Adibidez:

*Jaufi,
Jeupa,
Jupa.*

— **I**, musikaren aldetik, da geienetan gora doinukoa. Bi zatitako ots-izenetan, **I** aurkitzen da usuenik lehen zatian... Bigarren zatian, **I** ordaindua da bertze bokala batez eta bertze hori ahozkatzen da, zonbait nota **I** baino apalagotik. Adibidez:

*Hi-ha
Zirri-zarra,
Dilin-dalan,
Kirrin-kurrun.*

Konzonanteak

— **B**, **P**, **M**, dira ezpainez ahozkatzen diren letrak... Batzuetan, batek bertzea ordaint dezake... Geienetan, hitz horietarik bat hastapentzat duten ots-izenek, ezpain-otsak dituzten adiarazten. Adibidez:

*Mu-u,
Bar-bar,
Mar-mar,
Pinpi-panpa,
Binbi-banba,
Mau-mau.*

— **D, T** dira hortzez ahozkatzen diren letrak. Hautarik bat dute maizenik hastapentzat ezkila, joare, zintzarri, atabal eta holako tresna untzidun askoren ots-izenek. Adibidez:

*Dilin-dalan,
Tilin-tilin,
Tun-tun,
Tan-tan.*

— **T** dute hastapentzat, "kurrika" edo "lasterka" adiarazteko otsizenek. Adibidez:

*Tiki-taka,
Tunka-tunka,
Tarrapatan,
Tipustapas,
Triketin-triketin.*

— **K, G** dira bi letra gogor, zintzurretik ahozkatzen direnak. Batzuetan, bat ala bertzea berdin erabil ditazke. Berezko-gogordura, oraino gogorrago azaltzen da, ondotik **R** bat edo bi dituztelarik. Geienetan, letra horiez moldatu ots-izenak dira bortitzak, ba otsez eta ba erranaren mamiaz. Adibidez:

*Karrasi,
Garrasi,
Krisk,
Krisk,
Kosk,
Krusk,
Klisk.*

— **L** da mingainaz ahozkatzen den letra. Letra hunen bidez, usuenik hiru gauza ditugu azaltzen: alegeratasuna, elasturia, bustidura.

Alegeratasuna. Adibidez:

*Trilili-tralala,
Lalelilelo,
Yup-lala.*

Elasturia. Adibidez:

Tal-tal,
Kalaka,
Ele-ta-ele,
Sala-solas,
Tertuli.

Bustidura. Adibidez:

Plisti-plasta,
Pilin-pulunp,
Bal-bal,
Glu-glu.

— **L (R)**... Askotan, **L** ordaintzen dugu, bere antzako otsa duen **R** letraz. Adibidez:

Tiruliluli (Tiluriruri),
Lalara (Lalala),
Lalerilero (Lalelilelo).

— **N** da ahogainez ahozkatzen den hitza. Izen-ots batek izan dezake ots mugatua edo mugarik gabekoa. **N** erabiltzen dugu, ots-izenen bukaeran, azaldu nahi dugularik otsa dela mugarik gabekoa. Adibidez:

Ti-tau,
Tiu-tiu,
Zirri-zarra, ots mugatuak dira.

Bainan mugarik gabekoak dira:

Tilin-talan,
Triketin-triketin,
Turruntuntun.

— **RR**... Gure ots-izenetan, geienik erabiltzen direnak ditugu bi **R**-kilako zintzur-ots garratzak. Horien bidez, adiarazten ditugu:

Atzaparkada: *Zarrapo,*
                           Zarrazta,
                           Lardaskatu

Bortizkeria: *Borroka,*   *Herra,*
                           Aharra,   *Ozarra,*
                           Zakarra.

Gogordura:	<i>Onborra, Hezurra,</i>	<i>Harroka, Egurra.</i>
Karradura:	<i>Tirrit, Tarrat, Purrut, Zirri-zarra.</i>	<i>Kirrin-karran, Karkara, Karrusk,</i>
Lerradura:	<i>Lerra, Zirriztan.</i>	<i>Herrestan,</i>
Ixurdura:	<i>Zurruta, Parrasta.</i>	<i>Xirripa,</i>
Marmaria:	<i>Mur-mur, Marraka.</i>	<i>Kurrinka,</i>
Orots-kia:	<i>Oilarra, Akerra,</i>	<i>Senarra, Ahatzarra.</i>

Saila hau segur luza dikate. Badugu aski azaldurik erakusteko Euskaldunak zertarako duen ohitzen bi **R** horien karranka samina.

— **S** letrak badu, euskaraz, bere-berezko otsa. Ots-izen guti dira **S**-kin moldatuak. Horrekilako ots-izenek azaltzen dute soinu xixtukari orots bat. Adibidez:

*Sist-sast,
Sintsa,
Tsun-tsun,
Nahas-mahas.*

— **Z, F, H.** Hiru letra hauk ditugu aizekariak. Bainan bakotxak du bere auspoa... **H**-ren auspoa da birika, **Z**-ena da ahoa, **F**-ena ezpaina. Adibidez:

<i>Ihihi-ahaha, Aharrosi, Zintz,</i>	<i>Zinpi-zanpa, fiu-fiu, Furrust.</i>
--	---

— F askotan bilakatzen da **P** edo **Z**. Adibidez:

Zifli-zafla (Zipli-zapla,)

Fu zikin (Pu zikin),

Fiu-fiu (Ziu-ziu),

Furrust (Purrust).

— **Tz**. Bere gorputzean **T** eta **Z** elgarturik dituen ots-izenak, gure beharrientzat du musika zakar, lapartsu bat. Adibidez:

Zitzi-mitzi,

Patza-patza,

Kutzu-kutzu.

Nolagintza berezi batzu

Bokalen arteko loturak

Gure beharrientzat, ongi heldu diren bokala lotuak dira:

A, Ai, Au,   bainan ez :   Aa, Ae, Ao;

E, Ei, Eu,   bainan ez :   Ee, Ea, Eo;

I, Ia, Ie,   bainan ez :   Ii;

O, Oa, Oi,   bairanan ez :   Oo, Oe, Ou;

U, Ua, Ue, Ui,   bainan ez :   Uu, Uo.

Usuenik **H** batez lotzen ditugun bokala ditugu ezin-uztartuak. Adibidez: *Aho, Eho, Ihi, Ohe, Uholde.*

Ots-izen aldakorrak

Ots-izen batzueri letra bat alda ditake, nahi bada izen hura musikaz lehendu eta haren izana ttipitu. Alda ditazken letrak dira sei konzonante: **D, L, N, S, T, Z**.

Aldaketa hori egiten dugu **D, T, L** doblatuz; **N** tildatuz; **S, Z**-ren orde, **X** idatziz. Adibidez:

Andere, anddere,

Nano, ñañô,

Tipi, ttipi,

Sagu, xagu,

Lolo, lollo,

Beltz, belttx.

Ondar-solas

Gaur, asko euskal ots-izen aldatzen ari dira... Alabainan, ingurumena aldatu delakotz, gaurko otsak ez dira lehengoak... Bertzalde, erdarak itozten ari gaituelakotz, gure belarriak, mingainak bezala, ari zauzkigu erdaldun bilakatzen.

Gai huntan, hitz berrien sorkuntzan bezala, gure jokabideak izan ditela: gure-gureak ditugunak, galtzerat ez utzi; berriak sortu, ahalaz zaharretarik, edo erdarazkoak euskàl antzan jarritz.

Zokotik, 1974, Otsaila.

P. Larzabal